

Oslavujeme 40. výročie Ramsarského dohovoru

Ako mnohí viete, 2. február 2011 je pre Dohovor o mokradiach významným dátumom. Druhý február je dňom, keď bol v iránskom meste Ramsar, na brehu Kaspického mora odsúhlasený prvý moderný medzinárodný environmentálny dohovor, Dohovor o mokradiach. Tento deň každoročne oslavujeme Svetový deň mokradí prostredníctvom rôznych aktivít.

2. február 2011 je však viac než ďalším Svetovým dňom mokradí – je to začiatok roka pripomínajúceho si 40. výročie dohovoru. Veríme, že sa pripojíte k sekretariátu dohovoru a využijeme tento rok na oslavu mokradí, oslavu stále sa rozširujúceho zoznamu ramsarských lokalít, ako aj našich spoločných úspechov v priebehu štyridsiatich rokov činnosti zameranej na zabezpečenie dobrého stavu všetkých našich mokradí a na udržiavanie a zvyšovanie ich významu pre našu a budúce generácie.

Sme veľmi radi, že Slovenská republika bude

hostiteľom 7. európskeho regionálneho ramsarského zasadnutia. Ide o stretnutie kontaktných osôb členských štátov pre dohovor, odborníkov na mokrade, vedeckých pracovníkov, žurnalistov, správcov mokradových lokalít, agitátorov životného prostredia a iných zástupcov občianskej spoločnosti z viac ako štyridsiatich európskych krajín. Na zasadnutí bude vykonaná revízia doterajších prístupov k trvalej udržateľnosti a implementácie jednotlivých usmernení vypracovaných a poskytovaných Ramsarským doho-

Dr. Tobias Salathé, starší radca Sekretariátu Ramsarského dohovoru

vorom pre zmluvné strany a zainteresované skupiny. Podrobná výmena skúseností a informácií počas seminárov bude tiež slúžiť na prípravu nasledujúceho celosvetového zasadnutia Konferencie zmluvných strán (COP11) Ramsarského dohovoru, ktoré sa uskutoční v prvej polovici roka 2012 v Rumunsku.

Slovenské skúsenosti s plnením záväzkov Ramsarského dohovoru, so starostlivosťou o 14 veľmi rozmanitých a hodnotných ramsarských lokalít (mokradí medzinárodného významu), prihlásených do celosvetovej siete dohovoru, ako aj iných mokradí, dosiaľ neprihlásených do ramsarského zoznamu, poskytujú užitočné príklady a poučenia aj pre druhých. Úsilie Slovenska pri príprave a koordinovaní novej ambiciózneho Karpatskej iniciatívy pre mokrade v spolupráci so susednými krajinami a v koordinácii a s podporou Karpatského dohovoru poskytuje nový, konkrétny príspevok pre mokrade a ich ekosystémové služby.

Dr. Tobias Salathé
starší radca pre Európu
Sekretariát Ramsarského dohovoru
Gland, Švajčiarsko

Tekutý kapitál Ramsaru

Vznik Ramsarského dohovoru

Mokrade sa dlho považovali za neužitočné a nepotrebné územia. Boli odvodňované alebo zaspávané kvôli zástavbe a budovaniu priemyselných areálov, kvôli poľnohospodárskej pôde, ako ľacný spôsob obmedzovania výskytu chorôb, ale aj pre budovanie zábavných parkov a luxusných hotelov. Dôsledky strat pre naše dedičstvo a životie sú obrovské.

Mokrade sú životodarné ekosystémy pre mnohé národy (foto: Tobias Salathé)

Mokrade patria k najproduktívnejším ekosystémom sveta. Sú kolískou biologickej rozmanitosti, poskytujú vodu a produktivitu, od ktorej závisí nespočetné množstvo druhov rastlín a živočíchov. Početné úlohy mokradových ekosystémov a ich význam pre ľudstvo, ekosystémové služby, ktoré poskytujú – zásobovanie pitnou vodou, produkcia potravín a stavebného materiálu, biodiverzity, dopĺňanie zásob podzemnej vody, zmiernovanie zmeny klímy a iné – sú nenahraditeľné teraz i v budúcnosti. Napriek tomuto všetkému majú niektorí ľudia stále iné priority a úbytok a degradácia mokradí pokračujú – zrejme ešte rýchlejšie ako kedykoľvek predtým. A to je veľký problém!

Skupina dopredu mysliačich ľudí zaregistrovala už pred niekoľkými desaťročiami naliehavú potrebu vytvorenia siete chránených mokradových biotopov a založenia medzinárod-

ného dohovoru kvôli zapojeniu vlád do spoločnej činnosti pre starostlivosť o mokrade. Prvotná výzva vzišla v r. 1962 počas konferencie v delte rieky Rhone vo Francúzsku, ktorá žiadala vytvoriť zoznam medzinárodne významných mokradí a založiť medzinárodný dohovor, ktorý by dal tomuto zoznamu právnu silu. V priebehu nasledujúcich rokov bolo znenie dohovoru o mokradiach prejednávané na viacerých medzinárodných zasadnutiach a napokon odsúhlasený 2. februára 1971 na stretnutí v meste Ramsar pri Kaspickom mori. Nasledujúci deň dohovor podpísali delegáti 18 krajín.

Vo svojej predvídavosti tvorcovia dohovoru začali text ustanovením viacerých zásad, ktoré predbehli svoju dobu a pomohli definovať environmentálne myslenie. V preambule dohovoru navrhovatelia uznali „vzájomnú závislosť človeka a jeho životného prostredia“ a zdôraznili „základné ekologické funkcie mokradí ako regulátorov vodného režimu a ako biotopov pre charakteristickú flóru a faunu“. Vytvorili tak Ramsarský dohovor ako stále jediný celosvetový dohovor výlučne zameraný na vodu a na vodu viazané ekosystémy. Zdôrazňujúc, že „mokrade pred-

stavujú zdroj veľkého hospodárskeho, kultúrneho, vedeckého a rekreačného významu, ktorého strata je nenapraviteľná“, navrhovatelia vyjadrili svoje presvedčenie, „že zachovanie mokradí a ich rastlínstva a živočíšstva je možné zabezpečiť kombináciou prezieravých národných stratégií s koordinovanými medzinárodnými činnosťami“ a formulovali ambiciózne cieľ „zastaviť narastajúce zasahovanie do mokradí a ich úbytok v súčasnosti a v budúcnosti“.

Každá krajina podpisujúca dohovor musí určiť vhodné mokrade na svojom území na zapísanie do Zoznamu mokradí medzinárodného významu, formulovať a realizovať svoje plánovanie tak, aby podporovalo zachovanie mokradí zapísaných do zoznamu a pokiaľ možno múdre využívanie ostatných

mokradí. Krajiny musia navzájom konzultovať implementáciu záväzkov vyplývajúcich z dohovoru, najmä v prípade mokradí rozprestierajúcich sa na území viac ako jednej krajiny alebo ak sa o vodný systém delia viaceré krajiny. Tieto kľúčové časti dohovoru sa v súčasnosti označujú ako tri piliere Ramsarského dohovoru.

Dospievanie dohovoru

V r. 1980, v čase prvého zasadnutia Konferencie zmluvných strán (COP1), bolo členmi 28 štátov. Väčšina z nich boli európske krajiny a väčšina podstatných vecí sa spochiatku týkala ornitologických záležitostí. V tých rokoch nebol pre prácu konvencie žiadny rozpočet a zmluvné strany boli závislé na mimovládnych organizáciách IUCN a IWRB, ktoré zabezpečovali základné funkcie sekretariátu na dobrovoľnej báze. Prostredníctvom dodatkov prijatých v Regine (Kanada) v r. 1987 sa vytvorili podmienky pre rozpočet, stály výbor a stály sekretariát. Koncom 90. rokov už bola Ramsarská konvencia na dobrej ceste k zapojeniu všetkých krajín sveta, keď v r. 1997 oslávila členstvo 100. zmluvnej strany a v r. 1999 v poradí už 1000. ramsarskej lokality a stala sa nenahraditeľným partnerom pri spolupráci v oblasti životného prostredia vo svete. Dosiahla svoju dospelosť

Národný urbánny mokradový park Jinghu v Číne (foto: Ján Kadlečík)

a v mnohých oblastiach svoju modernú podobu a úlohu. V r. 2010 sa stalo členom Ramsarského dohovoru 160 štátov, ktoré do Zoznamu mokradí medzinárodného významu zapísali 1 900 ramsarských lokalít.

Komunikačná práca dohovoru sa začala rýchlejšie rozvíjať v 90. rokoch, webová stránka dohovoru bola spustená v r. 1996 a veľmi rýchlo sa stala základom denného kontaktu sekretariátu s ramsarskou rodinou a širšou verejnosťou. Každoročný Svetový deň mokradí sa prvýkrát oslavoval v r. 1997 a odvtedy sa stal základom pre zviditeľňovanie dohovoru, trojročné ramsarské Ceny za ochranu mokradí sa začali udeľovať v r. 1999.

Rezolúcia z COP6 v r. 1996 o mokradiach a vode signalizovala, že dohovor chápe nielen význam vody pre mokradové ekosystémy, ale aj dôležitosť mokradí pri vznikajúcej kríze s nedostatkom pitnej vody v mnohých častiach sveta.

V r. 2005 zmluvné strany uznali relevantnosť záverov Miléniového hodnotenia ekosystémov (Millennium Ecosystem Assessment) o vzájomnom prepojení medzi ekosystémami, službami, ktoré poskytujú ľuďom a prosperitou ľudstva a COP9 ho prijalo ako rámec dohovoru pre dosiahnutie múdreho využívania udržiavaním ekologického charakteru mokradí.

Význam a odporúčania dohovoru

Je mnoho spôsobov, akými dohovor pomáha zmluvným stranám pri ochrane mokradí pri ich súčasnej snahe dosiahnuť stanovené ciele rozvoja a zlepšenia života svojich občanov. Okrem iného sú to usmernenia pre zmluvné strany, podpora priamo v teréne prostredníctvom finančných mechanizmov pre projekty a ramsarských poradných misií, ako aj spolupráca s mimovládnyimi organizáciami, inými medzinárodnými dohovormi, súkromným sektorom a aj prostredníctvom regionálnych mechanizmov.

V priebehu rokov konferencia zmluvných strán prijala veľa vedeckých, odborných a politických usmernení, pripravených Vedeckým a odborným hodnotiacim panelom (STRP), ktorého členmi sú od r. 1993 kompetentní experti z celého sveta. Zahŕňajú široký okruh tém a plnia dvojaký účel – poskytovanie odborných pokynov pomáhajúcich orgánom štátnej správy i správcom lokalít a takisto vytváranie spoločných štandardov pre očakávané výstupy od zmluvných strán pre dohovor.

Rozličné usmernenia pre pilier múdreho využívania mokradí obsahujú také kľúčové plánovacie záležitosti, ako sú vypracovanie národných stratégií pre mokrade a prehodnotenie národnej legislatívy a inštitúcií so začlenením princípov múdreho využívania, praktické rady k inventarizácii mokradí a k ich monitoringu a štandardy pre hodnotenie vplyvov, odporúčania pre spôsob komunikácie o hodnotách mokradí vo vzťahu k verejnosti a k podnecovaniu zapojenia zainteresovaných skupín na starostlivosť o mokrade. Čo je však najvýznamnejšie, existuje dôležité usmernenie týkajúce sa rozdelenia a riadenia vodných zdrojov k zachovaniu ekologických funkcií mokradí, manažmentu povodí i zdrojov podzemnej vody.

Pre lokality zapísané v zozname existuje odporúčanie k strategickému výberu mokradí do ramsarského zoznamu, ich vedecký opis a pre monitorovanie zmien ich ekologického charakteru. Osobitný dôraz sa kladie na pomoc členským štátom pri manažmente a ochrane zapísaných lokalít, ktorých ekologický charakter je ohrozený. Ramsarské poradné misie sa začali od r. 1988 ako neformálny spôsob poskytovania návodov a odbornej pomoci pri riešení jednotlivých problémov. Sú jedným z najvýznamnejších nástrojov viazaných na tzv. Montreux Record, mechanizmus spustený na COP4 v Montreux (Švajčiarsko) v r. 1990 ako register umožňujúci zmluvným stranám oficiálne upozorniť na ramsarské lokality, „kde prebehli, prebiehajú, alebo pravdepodobne

prebehnú zmeny v ekologickom charaktere“, a tak podniknú činnosti na záchranu týchto lokalít. Ramsarská poradná misia pozostáva z návštevy skupiny expertov, ktorí vypracujú správu o svojich zisteniach a navrhnu odporúčania. Správa môže tvoriť základ pre ochranné opatrenia danej lokality a stať sa podkladom pre iných a môže pomôcť pri získavaní zdrojov na realizáciu odporúčaní.

Vytváranie partnerstiev

Dohovor bol priekopníkom pri budovaní spolupráce s inými dohovormi, vrátane Spoločného plánu práce s Dohovorom o biodiverzite od r. 1998. V priebehu rokov sa vzájomne prospešné vzťahy rozvinuli do prijatia formálnych dohôd s celosvetovými i regionálnymi dohovormi, komisiami a programami v povodiach, ako aj s takými medzinárodnými inštitúciami akými sú Svetová banka, Svetová organizácia OSN pre cestovný ruch a podobne.

Ramsarský dohovor má jedinečné vzťahy s partnerskými organizáciami, ktoré boli nápomocné už pri vypracovávaní Dohovoru o mokradiach v 60. rokoch minulého storočia: BirdLife International, Medzinárodná únia pre ochranu prírody (IUCN), Wetlands International a WWF, ku ktorým bol v r. 2005 formálne zaradený aj Medzinárodný inštitút pre manažment vôd (International Water Management Institute). Tieto organizácie poskytujú obrovskú podporu pri činnosti dohovoru, presadzujú jeho filozofiu a koncept múdreho využívania mokradí a majú veľký potenciál na ešte väčšiu podporu pri implementácii v regiónoch a krajinách, v ktorých uskutočňujú operatívne programy, a to poskytovaním odborných odporúčaní expertov pri implementácii v teréne a finančnou podporou.

Dohovor rozširuje svoju finančnú základňu a podporu špecifických aktivít rozvojom vzájomne prospešných vzťahov s podnikateľským sektorom. Od roku 1998 skupina

Medzinárodné významná mokrad' Čepkeliu v rašeliniskách Litvy (foto: Ján Kadlečík)

spoločnosti Danone poskytuje veľkorysú finančnú podporu na činnosť dohovoru pri zvyšovaní povedomia o význame vodných zdrojov. Sieť leteckých spoločností Star Alliance vytvorila partnerstvo s Ramsarským dohovorem, Programom UNESCO Človek a biosféra a s IUCN a poskytuje subvencovanú prepravu na workshopy a rokovania týkajúce sa Ramsarského dohovoru. Ramsarský sekretariát v súčasnosti aktívne vyhľadáva možnosti na vytváranie ďalších partnerstiev s podnikateľským sektorom po celom svete.

Regionálna spolupráca

Dohovor dlhodobo uznáva dôležitosť regionálnej spolupráce. Prvým príkladom bola Mediteránna iniciatíva pre mokrade, založená v r. 1993. Vlády a súkromné skupiny

Mokrade môžu mať rôznu podobu (foto: Tobias Salathé)

tak môžu zužitkovať svoju geografickú podobnosť, spoločné mokradové systémy a spoločnú sociálnu a kultúrnu prepojenosť. V súčasnosti existuje takmer dvadsať schválených regionálnych iniciatív, z ktorých niektoré získali finančnú podporu z rozpočtu dohovoru. Ramsarské regionálne iniciatívy sú v dvoch kategóriách: siete a strediská. V súčasnosti sú zriadené štyri ramsarské regionálne centrá pre školenia a budovanie kapacít (v Paname pre západnú hemisféru, v Ramsare pre strednú a západnú Áziu, Kampale pre východnú Afriku a v Changwone pre východnú Áziu). Zo sietí stoja za zmienku tie, ktoré sú zamerané na určité povodia riek a jazier (Niger, jazero Čad), pobrežné oblasti (americké mangrovy, Čierne a Azovské more), či určité horské oblasti, ako sú Andy, Himaláje a Karpaty (túto oblasť koordinuje Slovenská republika).

K 40. výročiu od svojho vzniku prešiel Ramsarský dohovor dlhú cestu tak pri svojom filozofickom, ako aj politickom rozvoji a aj pri jej uznaní a šírení vo svete. Výročie v r. 2011 je príležitosťou na inventúru a vyhodnotenie otázok poslania. Štúdie ukazujú, že stav národných mokradí je pozitívne ovplyvnený v krajinách, ktoré si vytvorili svoj národný program pre mokrade a aktívny, multisektorový ramsarský výbor. Prihlasovanie ramsarských lokalít, ktoré sú podstatou dohovoru, stále pokračuje. Takmer polovica zo súčasných 1 900 ramsarských lokalít je prihlásených európskymi krajinami. Avšak spolu predstavujú len asi 14 % celkovej výmery ramsarských lokalít sveta. Nové nezávislé výskumy ukázali, že zapísanie ramsarských lokalít pomohlo udržať priaznivý stav týchto mokradí a že toto prihlasovanie často vytvára zvýšené povedomie verejnosti, zvýšenú účasť miestnych zainteresovaných skupín, vytvára väčšiu podporu pre ochranu lokalít, zlepšený prístup k financovaniu ochrany a zvýšenie príležitostí pre výskum a ekoturizmus.

Výzvy pre budúcnosť

Problémom zostáva, že s rastúcim počtom obyvateľov stále prevažujú silné tlaky na ekonomický rast, na odstránenie chudoby a zlepšovanie životnej úrovne nad udržiavaním našich mokradí. Naša súčasnosť a budúca výzva teda zostáva rovnaká ako bola pred vyše 40 rokmi. Rozhodovacie orgány musia lepšie pochopiť význam mokradí, keď sú postavené pred ťažké rozhodnutia o výbere medzi zachovaním mokradí a zmenou využívania pozemkov a vôd. Musia tiež chápať riziká pri nerozhodnom konaní a ekonomickú a sociálnu cenu ignorovania týchto rizík. Pokračovanie v obvyklom konaní nie je ďalej možné.

Skutočnosť, že mokrade sú tie, ktoré nám dávajú vodu, lacno čistia pitnú vodu a zvlhčujú podnebie v suchom ovplyvnených územiach, musí pochopiť každý. Ramsarský dohovor má ústrednú rolu, aby nám pomohol k tomu dospieť. (Viac informácií na www.ramsar.org)

Tobias Salathé a Dwight Peck